

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНШОМОВНОЇ КУЛЬТУРИ У СВІТЛІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядається питання формування особистості майбутнього вчителя іншомовної культури у світлі особистісно орієнтованого підходу. Аналізуються основи особистісно орієнтованої професійної освіти: її становлення, понятійний апарат, основні концептуальні положення, шляхи реалізації в професійній сфері. Обґрунтовується важливість проведення майстер-класу у відповідності до особистісно орієнтованого підходу.

Ключові слова: особистість учителя, іншомовна культура, особистісно орієнтований підхід, майстер-клас.

Розвиток світу у XXI столітті характеризується глобалізаційними процесами: формується планетарний інформаційний простір; набуває всеохоплюючого характеру ринок товарів, капіталів, робочої сили; відбувається перехід ринкової економіки від екстенсивного до інтенсивного розвитку розширюються взаємозв'язки і взаємозалежність індивідів, держав, націй; разом з тим, посилюється конкурентність між державами. Феномен глобалізації вийшов за межі економіки, охопивши практично всі сфери діяльності, всі соціальні інститути, спосіб життя й умови існування людини і людства.

Проблема змісту підготовки фахівця перебуває в центрі уваги сучасної педагогічної науки, на що вказують дослідження теоретичних засад реформування змісту на гуманістичних, особистісно орієнтованих засадах (С. У. Гончаренко, В. В. Краєвський, В. Г. Кремень, І. Я. Лернер, В. С. Ледньов, О. Я. Савченко, В. О. Сластьонін, В. А. Семиченко). В результаті динамічних трансформацій сучасної цивілізації, на відміну від попереднього, індустріального етапу, найважливішою рисою сьогодення є незворотні зміни в характері людської діяльності, її перехід з трудової у творчу [5].

Головним завданням професійної освіти в сучасних умовах, на думку Н. Г. Ничкало, є підготовка кваліфікованих, конкурентоспроможних кадрів, здатних інноваційно мислити, із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, що відповідає вимогам науково-технічного прогресу і ринковим відносинам в економіці; виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної самосвідомості [10, с. 11].

Сьогодні світова наукова думка основним фактором цивілізаційного розвитку визначає людський капітал. Тому до людини висувається низка відносно нових вимог, перш за все, вона має бути обізнаною у своїй професії, здатною жити і працювати на основі отриманих знань. Тобто "знання – не поряд із людиною, знання не для іспиту, не для заліку, а знання як основа, методологія поведінки й діяльності – професійної й побутової" [6].

На думку І. А. Зязюна, педагогічна підготовка майбутнього вчителя у ВНЗ передбачає такі компоненти: функціональне самовизначення педагога в навчальному процесі; знання педагогічних критеріїв; педагогічні здібності, що сприяють залученню учнів до самостійної дії, розвивають технічні, гуманітарні, гуманістичні, комунікативні здібності; рефлексію педагогічних дій на кожному інтервалі навчального процесу [2]. Саме тому першочерговим завданням сучасної школи, окресленим Національною доктриною розвитку освіти, є створення умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя" [8].

Оскільки школа безпосередньо має відношення до становлення особистості, то вона має навчити учня: 1) "бути гнучким, мобільним, конкурентоздатним, уміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці; 2) критично мислити; 3) використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем; 4) генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність; 5) володіти комунікативною культурою, вміти працювати в команді; 6) уміти запобігати та виходити з різних конфліктних ситуацій; 7) цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації у професійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства, держави; 8) уміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку й самовдосконалення; 9) бережливо ставитись до свого здоров'я та здоров'я інших як найвищої цінності; 10) бути здатним до вибору численних альтернатив, що пропонує сучасне життя" [3, с. 9].

Зрозуміло, провідна роль у реалізації зазначених завдань, які виступають складовими ключових компетентностей особистості, належить Учителю, який має працювати нині на рівні сучасних вимог, постійно вдосконалюючись, розвиваючи і збагачуючи свою професійну компетентність, інноваційну культуру, технологічний потенціал.

Найбільш ефективним шляхом зростання професійного рівня вчителя, формування його інноваційного мислення є особистісно орієнтований підхід у системі методичної роботи з учителями, який віддзеркалює тенденції гуманізації та демократизації освіти, дає можливість реалізувати суб'єктивність

навчання, посилити практичне спрямування набутих знань, виробити нові процесуальні вміння, а саме: розвиток здібностей оперування інформацією; творчого підходу до розв'язання проблем педагогічної практики, орієнтованої на індивідуалізацію освітніх програм [1].

Особистісно орієнтований підхід формується ще з середини 90-х років минулого століття. За цього підходу організація і управління викладачем навчальною діяльністю її суб'єкта (учня) розглядаються з позиції педагога (учня) як суб'єктно орієнтований процес виконання / розв'язання учнем спеціально організованих педагогом завдань / задач різної складності й проблематики, що розвивають не тільки предметну й комунікативну компетентність того, хто вчиться, але і його самого як особистість. У цьому підході навчальний матеріал є середовищем для розвитку особистості, саме в цьому його найбільша цінність. З визначення навчальної діяльності випливає, що її специфіка полягає у спрямованості на розвиток і саморозвиток свого суб'єкта, отже, особливістю особистісно орієнтованого підходу є його спрямованість на розвиток і саморозвиток і з позиції вчителя, і з позиції учня.

Основи особистісного підходу закладено у психології працями Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, О. М. Леонт'єва, С. Л. Рубінштейна, Б. Г. Ананьєва, де особистість розглядалася як суб'єкт діяльності, яка сама, формуючись у діяльності й у спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності. Дослідження показали незаперечність не тільки врахування, але й специфічної організації в процесі навчання багатьох індивідуально-психічних характеристик учня – мотивації, адаптації, здібностей, комунікативності, рівня домагань, самооцінки тощо.

Особистісний підхід у широкому розумінні цього слова передбачає, що всі психічні процеси, властивості та стани розглядаються як такі, що належать конкретній людині, залежать від її індивідуального і суспільного буття й визначаються її закономірностями.

У рамках цієї концепції особистісна складова реалізується в тому, що:

- в центрі навчання перебуває сам студент – його мотиви, мета, неповторний психічний склад, тобто студент як особистість;

- виходячи з інтересів студента, рівня його знань і вмінь, визначається навчальна мета кожного заняття, формується весь навчальний процес з метою розвитку його особистості;

- якщо заняття відбуваються в групі, то мета кожного заняття формується з позицій кожного студента і всієї групи в цілому;

- всі методичні рішення (організація навчального процесу, використані прийоми, способи, вправи тощо) переломлюються крізь призму особистості студента – його потреби, мотиви, здібності, активність, інтелект. Створюється середовище, що сприяє максимальному розвитку кожного, реалізує принцип суб'єктивної освіти, формується індивідуальна карта пізнавального й психічного розвитку кожного студента.

В особистісно орієнтованому підході мають систематизуватись такі інтегральні характеристики майбутнього вчителя іноземної мови, як: мотивація до педагогічної діяльності, пізнавальна активність, самостійність, самовизначення й самореалізація; мають формуватись у особистості вчителя педагогічної самосвідомості, індивідуального стилю, креативності.

Педагогічна ерудиція, педагогічне мислення, педагогічна інтуїція, педагогічна імпровізація, педагогічне уявлення, педагогічний оптимізм, педагогічна рефлексія, засвоєння яких у комплексі сприяє реалізації функцій предметника, діагноста, самодіагноста, методиста, суб'єкта своєї педагогічної праці, є важливими показниками професійної компетенції вчителя [7].

Таким чином, особистісно орієнтований підхід у роботі з учителями іноземної мови містить мотиваційний компонент – спонування до самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

Найголовнішими ознаками особистісно орієнтованого підходу є: багатоваріантність методик та технологій, уміння організовувати роботу з різними групами вчителів та сприймати їх неповторну й унікальну цінність, яка володіє певним ступенем свободи, спрямовувати зусилля на розвиток і реалізацію потенціалу педагога [9].

Сучасний учитель іноземної мови – не просто носій певних знань, він – високоосвічена людина з високою культурою, моральністю, громадянською позицією. А відтак зміст професійної підготовки вчителя в межах цього підходу передбачає розвиток у студентів, майбутніх учителів іноземної мови, здібностей рефлексії, завдяки чому з'являється можливість усвідомити індивідуально-психологічні характеристики інших учасників освітнього процесу; розуміння на основі цього власного психологічного ресурсу; усвідомлений вибір шляхів адекватного використання ресурсу в майбутній професійній діяльності через формування вже в студентські роки індивідуального стилю діяльності; уміння вибудовувати відносини з усіма суб'єктами освітнього процесу в режимі діалогу, партнерства і співпраці. Крім того, в аспекті загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти "Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment" (2001) пріоритетними об'єктами особистісного й методичного розвитку майбутнього спеціаліста у навчанні іноземної мови є його поведінка, мотиви, цінності, ідеали: когнітивні стилі та риси особистості (в межах особистісного розвитку), декларативні знання, навички й уміння та вміння вчитися [12].

Студіювання широкого кола наукових джерел дозволило нам дійти висновку, що сьогодні активно впроваджується у практичну діяльність технологічна парадигма розвитку професіоналізму, що означає здатність учителя гранично точно ставити освітньо-виховні завдання та логічно, послідовно, найбільш оптимальним шляхом вирішувати їх. Кращим засобом для розвитку професіоналізму як досвідчених, так і молодих учителів, є взаємообмін досвідом. Найбільш вдалою формою взаємообміну досвідом між професіоналами виступають майстер-класи.

Майстер-клас – сучасна форма проведення навчального тренінгу-семінару для відпрацювання практичних навичок з різних методик та технологій з метою підвищення професійного рівня й обміну передовим досвідом учасників, розширення світогляду і залучення до новітніх сфер знання у світлі особистісно орієнтованого підходу. Для успішного проведення майстер-класу вчителів потрібна технологія системного реагування на проблеми, що виникають перед ним. Ще В. О. Сухомлинський стверджував, що "стає майстром педагогічної праці швидше за все той, хто відчув у собі дослідника" [11]. Презентація напрацьованого професійного досвіду для його обміну та взаємообміну під час проведення майстер-класу висуває досить істотні вимоги і до сторони, яка демонструє свій досвід, і до сторони сприймаючої й оцінюючої. Звідси виникає проблема науково-методичної компетентності учасників майстер-класу. Перед учителем-майстром постає ціла низка проблем:

– Які грані свого досвіду краще представити для осмислення в ході майстер-класу?

– Яким чином зробити це краще?

– Чи давати в більшому обсязі приклади практичної роботи з учнями / студентами, залишивши для колективної інтерпретації більше поле вільних концептуальних парадигм?

Вважаємо за потрібне зазначити, що, ставлячи реальну практичну задачу під час підготовки до майстер-класу, вчитель має знайти адекватні форми та способи представлення свого досвіду. Тут пропонуються і письмові теоретико-методичні розробки, з якими учасники майстер-класу можуть познайомитися заздалегідь, і різноманітні методичні ілюстрації у вигляді схем, таблиць, моделей, нарешті, у вигляді ескізних відео-замальовок принципово важливих фрагментів уроків, факультативів [4]. Звісно, представлення досвіду на майстер-класі буде однобічним і неповним, якщо не оглянути результати педагогічного досвіду в широко зорієнтованому контексті, не спробувати дати розгорнуту панораму різноманітних думок і його оцінок. Тут важливі і думка випускників, і погляд вчителів-колег.

Така розмаїтість створить саме те проблемно-дискусійне поле, яке, будучи звільнене від одночасності думок і тлумачень організаторів майстер-класу, створить бажану атмосферу відкритості думок, багатопрофільності оцінок, багатоаспектності в розгляді й інтерпретації інноваційного досвіду, що представляється.

Форма роботи майстер-класу найбільшою мірою залежить від напрацьованого вчителем стилю професійної діяльності, яка й задає на майстер-класі точку відліку в побудові загальної схеми проведення цього цікавого організаційно-педагогічного заходу. Ініціатива, бажання та прагнення педагога-майстра представити свій досвід у цій організаційно-педагогічній ієрархії нададуть йому можливість отримати необхідний справжньому професіоналу матеріал для творчих роздумів, подальшого послідовного вибудовування свого поступального руху до висот справжнього педагогічного професіоналізму, активного сходження шляхом безперервного професійного росту та самовдосконалення.

Таким чином, майстер-клас сприяє формуванню у всіх учасників нових професійних якостей, а саме:

– нового педагогічного мислення, що характеризується високим рівнем розвитку процесів аналізу, рефлексії, прогнозування і перетворення;

– креативності (здатності продукувати оригінальні ідеї);

– вмінь та навичок конструктивно-творчої діяльності у комплексному плануванні мети, завдань і визначенні змісту кожного конкретного уроку і системи уроків;

– вміння оптимально поєднувати на уроці методи навчання;

– прагнення до оволодіння інноваційними технологіями;

– удосконалення мистецтва комунікації;

– розвиток і збагачення загальної педагогічної культури, морального і духовного світу особистості.

Загалом, майстер-клас має сприяти розвитку творчості, яка, за визначенням В. О. Сухомлинського "є вершиною духовного життя людини, показником найвищого ступеня розвитку її інтелекту, почуттів, волі" [11]. Крім того, майстер-клас сприяє реалізації основних концептуальних положень особистісно орієнтованого підходу у процесі підвищення фахової майстерності вчителя:

– формування в особистості "образа – себе – в бутті", що передбачає пізнання, усвідомлене прийняття та розуміння особистістю навколишнього середовища і власного Я. Це передбачає стимулювання розвитку рефлексивності особистості як властивості, що забезпечує адекватне пізнання нею внутрішнього та зовнішнього світу, та чинника професійної децентрації;

– визнання людини як складової системи, яка безумовно здатна до саморозвитку, що передбачає необхідність створення умов для свідомої профілактики особистістю можливих негативних наслідків професійної діяльності;

– визнання принципу домінування позитивного зворотного зв'язку між суб'єктами освітнього процесу на основі цінування, підтримки та взаємодопомоги;

– визнання принципу варіативності змісту та форм освітнього процесу, вибір яких повинен здійснюватися з урахуванням особливостей розвитку кожного суб'єкта, що передбачає відповідність навчального змісту освітнього процесу нагальним потребам особистості у межах соціокультурних норм та гуманістично спрямованих цінностей;

– визнання пріоритету активних форм і методів діяльності, інтерактивних технологій, що дійсно передбачають суб'єкт-суб'єктну взаємодію, виступають засобами розвитку та корекції будь-яких психологічних властивостей та якостей особистості;

– визнання принципу створення збагаченого освітнього середовища як сукупності умов, які забезпечують вільний вибір суб'єктами освітнього процесу змісту та форм діяльності у відповідності із

потребами їх розвитку, визнання пріоритету індивідуальності, самоцінності, самобутності кожної особистості як активного носія суб'єктного досвіду.

Таким чином, майстер-клас – одна із форм реалізації особистісно орієнтованої системи роботи з учителями. Майстер-клас уможливорює врахування особистісних характеристик його суб'єктів, дозволяє формувати у вчителів професійні позиції та інноваційне мислення, розв'язувати в процесі взаємодії завдання навчання і виховання підростаючого покоління.

Використані джерела

1. Демчук В. Ю. Особистісно орієнтований підхід у підготовці вчителів до роботи з обдарованими учнями в умовах післядипломної педагогічної освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrdeti.com>.
2. Державна програма "Вчитель" // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 10. – 32 с.
3. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : науково-методичний посібник / за ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – 240 с.
4. Колодько Т. М. Актуальні питання професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці / Т. М. Колодько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Вип. 92, Серія : Педагогічні науки. Збірник. – Чернігів : ЧНПУ, 2011. – С. 147–152.
5. Кремень В. Інноваційність людини як вимога часу / В. Кремень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social-science.com.ua>.
6. Кремень В. Якісна освіта : сучасні виміри : Ми повинні готувати "інноваційну людину" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua>.
7. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетенции учителя / А. К. Маркова // Сов. педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82–84.
8. Національна доктрина розвитку освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
9. Ніколенко Л. Модернізація післядипломної педагогічної освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу / Л. Ніколенко // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 2. – С. 38–42.
10. Ничкало Н. Г. Професійно-технічній освіті – державну політику та науково-педагогічне забезпечення // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 1995. – Вип. 15. – С. 9–18.
11. Сухомлинський В. Вибрані твори в п'яти томах / В. Сухомлинський. – К., 1976-1977. – Т. 1. – 686 с.
12. Sturtridge G. Teaching and language learning in self-access / Gill Sturtridge // *Autonomy and Independence in Language Learning*. – London, N. Y., 1997. – 166 p.

Колодько Т. Н.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КУЛЬТУРЫ В АСПЕКТЕ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

В статье рассматривается вопрос формирования личности будущего учителя иноязычной культуры в свете личностно ориентированного подхода. Анализируются основы личностно ориентированного профессионального образования: его становление, понятийный аппарат, основные концептуальные положения, пути реализации в профессиональной сфере. Обосновывается важность проведения мастер-класса в соответствии с личностно ориентированным подходом.

Ключевые слова: личность учителя, иноязычная культура, личностно ориентированный подход, мастер-класс.

Kolodko T. M.

FORMATION OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE CULTURE TEACHER'S PERSONALITY IN THE ASPECT OF PERSONALITY-ORIENTED APPROACH

The question of formation of future foreign language culture teacher's personality in the light of personality-oriented approach is examined in the article. The foundations of personality-oriented education: their formations, the conceptual apparatus, the main conceptual provisions of professional area are analyzed. The importance of carrying out masterclass in accordance with the personality-oriented approach is proved out.

Key words: teacher's personality, foreign language culture, personality-oriented approach, master class.

Стаття надійшла до редакції 28.08.13

